

она измиче свакој прецизној дефиницији; авангарда је категоријални појам глобалног значења, мада је њене правце у извесним националним књижевностима могуће уже класификовати. Аутор подсећа да „авангарда” и „модернизам” нису синоними (иако им се и тако приступало) и не могу се узимати као синоними, поткрепљујући своја уверења конкретним примерима. Најзад, „експресионизам” отвара посебну проблематику (и у страним историографијама авангардне литературе такође) с обзиром на чињеницу да – према речима Јована Пејчића – проучаваоци српске књижевне авангарде овај термин употребљавају условно и међу њима нема прихватања његове термилошке апсолутности. Аутор заокружује *Пушеве српске науке о књижевности* поглављем *Краја нема*, истичући важност даљег продубљивања вредносних судова, при чему је захтев за вредновањем повезан са потребом за темељном синтезом, а до синтетичког увида у целину ствари води захтеван и нимало лак пут уз „сав ризик који доноси партикуларност издвојених вредносних ставова”.

Гордана С. Покрајац*

Универзитет у Новом Саду – Филозофски факултет
Одсек за компаративну књижевност
Др Зорана Ђинђића 2
21000 Нови Сад

УДК 930.85(=163.41)“17/18”

Петар Пијановић, *Српска култура у XVIII и XIX веку*,
Матица српска, Нови Сад, 2020, 621 стр.

Истичући у предговору своје капиталне студије *Српска култура у XVIII и XIX веку* да је она резултат његовог истраживања „на истоименом пројекту који је реализован у Матици српској од 2016. до 2020. године.”(7)**, односно да се пред научном јавношћу појављује након његове

* gordana.pokrajac@ff.uns.ac.rs

** НАПОМЕНА: цитати из књиге дају се према њеном издању наведеном у поднаслову овог приказа са бројем странице на којој се у њему налазе датим у загради на крају цитата.

три раније објављене књиге *Српски културни круи 1900–1918* (2012), *Српска култура 1900–1950* (2014) и *Анђели и рајници. Стара српска култура* (2018) настале у оквиру његовог рада на пројекту „Културолошке књижевне теорије и српска књижевна критика” (178013) Института за књижевност и уметност, Петар Пијановић није указао само на оквир у којем се његово дело појављује, већ и на контекст у којем треба разумети његову тему, методологију и резултате. Јер, наведене одреднице показују да је након бављења развојем српске културе у првој половини XX века – изведеном у два потеза: првом који је обухватио прве две деценије XX века у којима се према мишљењу одређених историчара завршио век који му претходи, и другом који је уз искуство постигнутих резултата изнедрио слику српске културе од 1900. до 1950. године – Пијановић своју пажњу усмерио на проучавање старе српске културе да би књигом о српској култури XVIII и XIX века употпунио своје истраживање тако да све наведене књиге посматране заједно „чине један покушај да се српска култура целовито сагледа у њеном континуитету од најранијих трагова до средине минулог века.” (7) То је умногоме одредило и приступ самој теми у књизи која се у наведеном четворокњижју јавља као четврта по реду објављивања а као друга по хронологији материје коју обрађује.

Развијајући базичне карактеристике класичног облика историјског приступа у обради своје теме, Пијановић га је динамизовао на два начина. Први је утемељен у изградњи слике српске културе унутар њеног развоја током два века али тако да се области, облици и видови културе не посматрају у оквиру векова појединачно узев већ у развојном луку који повезује два века. У том смислу се може рећи да је конститутивна линија истраживања чији су резултати предочени у овој књизи проистекла из посматрања развитка неколико основних видова српске културе XVIII и XIX века а не њиховог појављивања унутар хронолошке осе историје Срба тог периода. У томе видимо други начин динамизације историјског приступа јер развој језика и писма, књижевности и њених формација, цркве, филозофског мишљења, музичке и ликовне уметности, архитектуре, периодике и њене улоге у изградњи културне јавности, образовног система и науке у прва два века нове српске културе аутор посматра у луку који спаја XVIII и XIX век. Тачније, свака од наведених области културе посматра се издвојено у свом развоју током наведена два века. На тај начин читалац добија заокружену представу о основним историјским околностима, социјално-политичком контексту и културно-уметничким претпоставкама развоја наведених видова културе током њиховог развоја у два века српске историје. Отуда се може говорити о извесној напоредности поглавља којом се изнова наглашава да се развојност српске културе у овој књизи проматра из угла њених основних видова.

Посматрајући их као микроцелине ове вредне студије, аутор садржај наведених поглавља представља кроз укрштај тематског и историјског

приступа. Јер, дајући свакој области културе коју је издвојио аутономност у оквиру свог истраживања, Пијановић је посматра у њеном историјском развоју. У том смислу он примењује класичан историјски приступ тежећи да што је могуће потпуније предочи укупну суму знања о контексту појаве одређеног вида културе у српској историји XVIII и XIX века, његовом развоју, представницима и њиховим делима, културноисторијским околностима које су тај развој пратиле и начинима на који је у досадашњој традицији проучавања он разматран. Уважавајући изузетно бројне и утемељене резултате који су у српској науци остварени на овом пољу, Пијановић описује категорије ПРОМЕНЕ и РАЗВИТКА као конститутивне за развој како српске културе XVIII и XIX века уопште узев, тако и њених појединачних области. Наведена два века српске културе – било да их посматрамо у хронолошким границама њиховог протока или њихово трајање везујемо за преломне историјске догађаје који су огласили њихов почетак и крај у српској култури (Велика сеоба Срба – Први српски устанак – Први светски рат) – парадигматичан су пример наведених категорија, иначе конститутивних за класичан тип историјског приступа. Определивши се да у центар своје студије о српској култури XVIII и XIX века не постави проток времена већ видове културе, Пијановић је додатно нагласио њена кључна обележја показујући да нема области у којој се као обликотворни не јављају принципи промене и/или развита.

Разрешавајући методолошки контекст свог истраживања на овај начин, аутор је склопио структуру своје књиге. То недвосмислено показује прстенасто устројство њене композиције у којој – садржински посматрано – поглавља општег типа (I, II, IV и V) уоквирују централно (III) које је појединачног карактера. Но, ваља указати на различити тип општости која оквирна поглавља посредују. Док се у првом на основу постојећих базичних тумачења и истраживања ове теме даје врло успешан опис прелаза из старе српске културе у нову, утемељен на реконструкцији најзначајнијих историјских и друштвених околности одређених граничним историјским ситуацијама у којима се српски народ нашао након Велике сеобе 1690. подељен у два царства – Османском и Аустријском, дотле се у другом даје геополитичка мапа српског народа у наведеном периоду, указује на центре српске културе и описује социолошка структура српског друштва кроз приказ приватног и јавног аспекта живота његових представника. Четврто и пето поглавље доносе резултанте проистекле из појединачних пресека основних области српске културе у XVIII и XIX веку датим у трећем, централном поглављу књиге. Истовремено, те резултанте појављују се као хијастичан одраз првог и другог поглавља јер се у четвртном даје закључак ужег контекста теме (однос културе и стилова) а у петом аутор у сажетом оквиру даје закључак који се креће од историје српске културе XVIII и XIX века ка културној историји Срба у XVIII и XIX веку („Култура у историји – историја у култури”). И у овој студији, као и у свакој која је

ваљано утемељена на класичном историјском приступу, нужно постоји део који предочава општи историјски развој централног истраживачког проблема с великим уделом проучавања његове социолошке позадине.

Централни део доноси историјски преглед основних области српске културе у XVIII и XIX веку. Највећи део припада историји српске књижевности и њених тангетарних области (језик и писмо, позориште, наука, образовање) што у потпуности проистиче из улоге коју су језик, књижевност и образовни систем имали у настајању и профилисању нове српске културе. Они су носиоци и/или одраз промене културолошких образаца који су свој најјачи израз добили у национално-просветитељским и културолошким мисијама Доситеја Обрадовића и Вука Стефановића Караџића. Аутор је значајну пажњу посветио проблемима периодизације и поетичких промена тежећи да укаже на динамичност развоја наведених области српске културе у XVIII и XIX веку с правом осветљавајући и принцип опозитности у смени поетичких парадигми у српској уметности током два века нове српске културе. У том смислу је веома важан и његов дијалог који води са резултатима постојећих историја српске књижевности и уметности што додатно обогаћује читаочеве увиде и чини да рецепијент освести и методолошке аспекте ове теме односно да упозна плурализам приступа истраживаном проблему.

У трећем поглављу аутор је остварио прегнантно написане синтезе постојећих резултата у српској науци о књижевности и језику као и у историјама појединачних грана уметности, односно образовања, науке, цркве и државе. Информативна, утемељена у референтној литератури и написана лепим стилем, наведена потпоглавља доносе и драгоцене увиде о томе како је одређена тема третирана у досадашњим научним истраживањима при чему се каткад указује и на различите углове гледања у вези са обрађиваним научним проблемом. На тај начин се посредује и метанаучни контекст којим се посведочава у којој мери и научна рецепција одређене теме указује на неке од њених конститутивних обележја. Искуство рада на претходне три објављене књиге из области проучавања српске културе омогућило је Пијановићу да у читавом низу примера оствари лепе компаративне осврте увођењем у анализу одређених појава паралеле са старом српском културом или културом XX века.

Пред читаоцима су резултати темељно вођених истраживања преточени у синтезу која ће бити драгоцен сапутник како онима који чине прве кораке у упознавању српске културе у XVIII и XIX веку, тако и научним истраживачима тема из ове области. Први ће у њој добити обимну, поуздану и базичну суму знања, док ће другима ова синтеза представљати поуздан ослонац и охрабрење за даља истраживања или у смеру продубљивања постојећег знања или улажења у дијалогски однос са начином на који је оно у наведеној студији предочено. Она је показатељ изузетног труда свог аутора и дубине његовог познавања области о којој

пише с изразитим талентом за остваривањем синтезе функционалне у различитим аспектима научног проучавања културног наслеђа српског XVIII и XIX века.

Зорица В. Несторовић*

Универзитет у Београду – Филолошки факултет
Катедра за српску књижевност са јужнословенским књижевностима
Студентски трг 3
11000 Београд

УДК 001.32(497.11)“1886/1947” (043.5)

Присјуйне беседе српских академика (1886–1947), књ. 1,
уредник Миро Вуксановић, Београд, Српска академија
наука и уметности, 2020, 465 стр,
[27] стр. са табалама

Едиција *Присјуйне беседе српских академика* покренута је са циљем да се прикупе и обједињено објаве приступне беседе српских академика од оснивања Српске краљевске академије (СКА) 1886. па до данас, тачније до 2013. године. Од избора 2015. беседе новоизабраних академика објављују се у едицији *Академске беседе*. Две главне целине у оквиру едиције обухватају беседе из периода Српске краљевске академије (1886–1947) и беседе које су се одржавале од 1971. године па надаље. Треба подсетити да је Основни закон Краљевско-српске академије од 1. новембра 1886. имао одредбу о приступној беседи као услову за ступање у пуноправно чланство редовних или правих чланова Академије. Изабрани академик стицао је сва права „кад на свечаном скупу буде проглашен и кад из области оне Академије за коју је изабран прочита своју расправу или изложи своје уметничко дело”. Од обавезе држања беседе били су изузети „академици ван Србије”, односно „академици који нису српски грађани”, који су могли да пошаљу изјаву „којом се примају чланства Академије”. Обавеза саопштавања академске беседе била је на снази до доношења Закона о Српској академији наука 1947. године, да би институт

*zorica.nestorovic@fil.bg.ac.rs